

ПРИЛОЗИ

ТУРСКО УЧЕШЋЕ У МЈЕШОВИТОМ СУДУ ОКО УМИРА НА ЦЕТИЊУ 1743. ГОДИНЕ

Мало је познато да су, приликом рјешавања спорова у Црној Гори, током прве половине 18. вијека, каткад учествовали и Турци. Да ли је ово прећуткивано из националоослободилачких побуда или из неких других, за сад непознатих, разлога није, по свему судећи, ни покушавано одгонетнути.

Сигурно је, међутим, да су успјеси Црногораца пред крај поменутог стољећа истисли било какво директно турско мијешање у унутрашње ствари Црне Горе. Побједе на Мартинићима и Крусима (уз пунију државну консолидацију доношењем Законика) подигле су понос народа на виши ниво, па је (вјероватно усљед тога) дошло и до „заборављања“ неких појединости, које би могле, током времена, евентуално сметати даљој еманципацији државе.

То не значи да вријеме од Данила Шћепчева до Петра Првог није било испуњено непрестаним покушајима да се, толико жељена, слобода стекне. Напротив, била су то времена народне херојске, спонтаног али више племенског отпора непријатељу. Но, ту борбу (што је опет разумљиво) није било лако темељно повезати у чвршћи, заједнички скуп свих снага да би, јединствено и синхронизовано, дјеловале.

Стога се дешавало да се на једном крају воде крвави окршаји за сузбијање турског продора, на другом (понекад и у оквиру једне нахије) међусобни сукоби и обрачуни, а на трећем чак одржава примирје и јавља незаинтересованост. Владике су радиле на окупу, али све до појаве највеће духовно-свјетовне личности црногорске историје, Петра Првог, то није било (или пак не на дужи рок) остварљиво. Ово не значи да треба (нити

да се могу) минимизирати подухвати његових претходника. Санајвише успијевао.

Црногорска територија била је мала, па су (и поред све географске изолованости) вијести са једног на други крај лако стизале. Тако су и зли и добри гласови брзо сазнавани. То је имало добру страну при одбрани, али под условом да су племена одржавала међусобни мир. Но, како се то ријетко успостављало, подјела и сукоби су се појачавали.

О тежњи да се спријечи да се, због једног „убојства“ (које, као ни многа друга, није имало било какве политичке мотиве) ланчано не развије обрачунавање ширих размјера свједочи и пресуда мјешовитог суда на Цетињу 1743. године.¹

Суд је састављен, сем главара из Црне Горе, Брда, Зете, Грбља, и од представника из турских, пограничних, градова.

Текст је садржајан, па се из њега може извући низ закључака, који су особито занимљиви за изучавање поменутог периода.

На почетку се напомиње да су цетињски манастир и остале цркве били опет (иза претходних рушења) не само обновљени већ и свештенством ојачани те „настављаху“ рад на продуховљавању.

„Ва славу иже ва Тројици славимому Богу нашему, оцу и сину и светом духу, ва славу же и похвалу пресветије владичице нашеј Богородице и присно дјевеј Марији, часнаго и славнаго јејо храма Рождества и Благовештенија, жеже понови преосвештени митрополит кир Данил и Сава, родом Његуши Петровићи. Сије обновљеније бист по турскому разоренију двашти, не само црква и манастир поновљена бист и њих трудом саграђена, но и друге цркве и ћелије на чифлаге сего Монастира Цетиња поновљене и саграђене бише ва Чернују Гору и Приморје. И братију савакупише и својијем трудом и рукосадам насадише и Монастир и христијане ва својеј епархији по правилом апостолским и законом отеческим настављаху.“

Тада долази до убиства манастирског ђака, а затим и освете. „И тако научи злобе сејатељ и пакостник враг ђавол једнога Цетињанина, от села Почеках, Марко Поповић, дође пред Манастир и уби слугу манастирскога, који бјеше родом от племена Цетиња, от села Иванишевић, син Радоње Пешина. Уби га Почек ни по којој сагрехи, но на правди божјој. И ту се намлери ђак Гаврил, родом Његуш, а син Ника Вучетина Богдановић, виђе слугу манастирскога убијена, и исти ђак Гаврил на то мместо уби истога Марка Поповића Почека.“

Да се несрећа не би ширила требало је веће ангажовање како би се предупредила нова зла, која су се, сваког тренутка,

¹ У Архивском одјељењу Цетињских музеја налази се оригинал овог документа (1743, 49).

могла претворити у опште крвопролиће. Чак се (што је особито интересантно) у тај процес, међу пресудитеље, укључују и Турци из сусједних градова. Ево тог дијела исправе: „И то кад чу и разумле сва земља и епархија, савакупише се сви властели от све епархије. Једни сами добоше, а једни из далеко књиге послаше. Савакупише се на Цетиње, први, војвода Вукадин Вукотић от Черније Гори, ис Кчева, и сердар Савић попов Петровић Његуш, и ш њим сердар Станиша попов Радоњић, и кнез Вукосав Богдановић, от Блелиц поп Јово Милић, и кнез Вукосав, от Цетиња кнез Војин Томашев, и Нико Стијепов, и Станоје Хумац, от Ђеклић кнез Вучета Калуђеровић, от Цеклина поп Андрија Ђурашковић, и Иван Вуловић, и Марко Лопица, и Војин Калуђеровић Љуботиња, и седам кнезов от Црмнице, и четири суђе от Паштројевић, Крстић Перaziћ, и Марко Павловић, Никац Петровић и Петар Срзентић от Грбља гувернадур Ђуро Лазоровић, и сердар Марко Бојковић с кнезовима и властелима, от Кучах војвода Илија Радоњић, от Зете и градова турскијех бише послани диздар жабљачки Каплан-ага Омарђеђајић с браћом, и ш њима поп Дмитр Рашковић, и јошт много властелах черногорскијех и приморскијех, зецкијех и брцкијех, и от градовах господе Тураках, добоше на Цетиње за видијет ту нестиму манастирску.“

Одлука пресуде је сажета, а изричитост јој не оставља могућност за било какво преиначавање: „И тако вишеречени властели зваше пред собом речене Почеке и њих виђеше да у то зло договорници нијесу. А ми властели и господа Турци судисмо главу за главу, а сувише глобе на Почеке стависмо готовијех 300 цекинах.“

Породица односно братство Почек, као оштећени, покушавају тражити измјену одлуке у оном дијелу што се односи на глобу. Умјесто митрополиту Сави (који је тада у Русији) обраћају се његовом замјенику Василију: „И добоше сви Почечи и падоше оцу Василију Његушу Петровићу на руке и на ноге, зашто господин митрополит Сава Његуш Петровић у то вријеме на престол не бивши, но на пут у Русију, у московско царство, а на своје мместо оставивши својего сародника Василија. И он кад виђе плач Почеках, свесрдечно помоли се властелом и господи Турцима, и тако му мо(л)бу примише и глобу им опростише.“

Иза овога се користи „клетва и зарука“ да се тако нешто више никад не понови: „Пак ми властели и господа Турци клетву и заруку међу собом учинисмо, ако би се игда икоје вријеме овакво зло и нестима Манастиру учинила, не само оваква нестима и зло от убиства, но и ко би смео икаква человјека, који иде к Манастиру ка својему пастиру владики, да га имамо камени-

јем побити, а његов дом разорити, а от његова сародства глобу узети готово 300 цекинах. Ако ли би злица, или такви убица утека от својега племена у друго племе или земљу, у државу скендеријску и приморску, таквога убицу или злочинца тко би примио и у себе сахранио, да је сва земља на њега, да га ћера како и истога убицу или злочинца, но да га нитко у себе не прими таквога злотвора и божега проругатеља и крвника свачијега, и да га је свако племе вољно убит и имаће му узет, колико и да је и сва земља ш њима. И ако би се тко за њега јавио, на тога да је сва земља, да га ћера како истога убицу и злочинца.“

Оно што посебно зачуђује је чињеница да се у овом документу Црна Гора, ни једном ријечју, не назива државом. Супротно томе, наглашава се „држава скендеријска и приморска“, и то на више мјеста.

Као потврда свега у пресуди је заклетва, уз призив „страшнога имена божјега“ за све саучеснике овог пресуђивања: „Ово учинисмо ми властели и сва земља и држава скендеријска и приморска и господа Турци са заклетвом страшнога имена божјега“.

За онога ко би се усудио да прекрши ову „заруку и клетву“ изричу се и моралне и физичке санкције. Тиме не само да се директни прекршиоци искључују из оквира норми које уважавају људско достојанство већ се анатема баца и на њихово потомство.

„И тко не би за о(в)о посегао и ову заруку и клетву држао, он господар и властелин да није, ни да га има нитко држат за властеља, ни за добра чојка, но от земље да је прогнан и у хајратво уписан, он и његов род увијек, амин. Такођер, по овом Манастиру, митрополитском у дому, и други манастири у ову епархију ту слободу да имају у државу скендеријску и приморску.“

Турци се ословљавају са „господа“ (чак на пет мјеста у тексту) чиме се изражава, сем манира опхођења, и уважавалачка ревност.

Ради сигурности, исправа се оставља на чување у Манастир: „И тако ови хрисовил уписасмо и у Манастир у господске руке предасмо, нека стоји гдје и други хрисоволи и царске књиге.“

Датирано је „1743. мјесеца септемврија 9. на Цетиње“.

Записничар је, такође, оставио уз потпис и своје занимање: „Писах рукоју поп Дмитр Рашковић заповијеђу вишпереченијех властеља и госпode турске.“

Додатни текст (полеђина) исписан је на турском и гласи: „Ово је повод писању: ове 1156. године, 27. дана мјесеца речеба, дошао је као гост у Манастир калуђер Василије, у село Цетиње, у Црној Гори, а ми остали били смо се у двоспратном Манастиру задесили. Свештеници поменутог среза и кочобаше,

да би се нагодили за крви посредством умиритеља, посвадили су се међу собом на описани начин, да је дошло до крви и до мртвих глава, али су се, као што је уписано, измирили с тиме да поменутом калуђеру Василију даду 300 дуката, а овај је те дукате поклонио умиритељима и да се никада послѣ не тражи крв ни ишту дукати. Тако се описа и забиљежи на овоме мјесту. Омер Али-ага и др.“

У забиљешци је датум обиљежен према исламском календару, а мјесто догађаја означено као „село Цетиње у Црној Гори“.

Ни у једном ни у другом тексту нема помена о Црној Гори као држави.² Турци главаре зову „кочобаше“, а Црну Гору именују као „срез“. Њихова напомена да су се „задесили“ „у двоспратном Манастиру“ прије је објашњење из сопствених разлога. Управо, ако је раја ревносна важило је правило да Турци не треба да залазе у њене вјерске објекте.

Синовац и намјештеник владике Саве, Василије, ословљава се као калуђер (уз примједбу да је и он дошао као „гост“).

Да ли све то Турци заиста нијесу знали, или су се понашали као да не знају (а можда и мислили да је његово стално сједиште на тада млетачкој територији, тј. у Стањевићима или Мајинама), није битно. Чудније је који су разлози Турцима наметали толико залагање око умира, и то баш у Цетињу. Је ли био у питању неки посебни (тада важећи) договор, или жеља за доказивањем да њихов, спахијски, систем и овдје функционише — није једноставно одгонетнути.

Иначе, ријетка су документа, макар и правне природе, на којима се налазе потписи главара, свештеника и турских доглавника, који се, уз све то, односе на измирење искључиво српског становништва.

На крају, овај докуменат даје подстицај и на реалније сагледавање прилика у Црној Гори тога доба више него што би се, наизглед, могло рећи.

Чедомир М. Лучић

² Једино се (без детаљисања) напомиње да „Сава Његуш Петровић у то вријеме на престол не бивши но на пут у Русију, у московско царство...“ Пошто се, ни у једном случају, не помиње Црна Гора као држава (већ само „држава скендеријска и приморска“) смисао ријечи „престол“ могао би се, макар привидно (пред Турцима), разумјети и митрополитска столица, тј. духовни пријесто. Можда је то условљавала и жеља да се „господа Турци“, како их ословљавају, не би било чим повриједили.